

Căci dacă ne-am propus să îndreptăm pe alții, vom roși și ne vom rușina dacă nu vom face ceea ce recomandăm altora să facă. Nu este nevoie de mai multe cuvinte deoarece am mai vorbit despre acestea și în cuvântul nostru precedent, cele de astăzi fiind spuse pentru aducerea aminte a acelorora. Iar Dumnezeu, care se îngrijește mai mult decât noi pentru sufletele noastre, fie să ne facă desăvârșiți și cât privește aceasta, dar și altă lucrare bună, așa încât, înfățișând ca roade fiecare lucrare de virtute, să ne învrednicim de Împărăția cerurilor, prin harul și iubirea de oameni a Domnului nostru Iisus Hristos, Căruia și împreună cu Care, Tatălui și Sfântului Duh, se cuvine slava în vecii vecilor. Amin.

Savvas Agouridis, Premise pentru o ermeneutică ortodoxă³⁴⁴

În Prologul acestui manual sunt menționate motivele pentru care considerăm că nu suntem încă pregătiți să expunem sistematic, cu exactitate și cu pretenția deplinătății o tradiție atât de îndelungată. Nu numai că lucrarea în sine este foarte dificilă, ci este nevoie de forțe umane dornice și capabile pentru realizarea acestei sinteze.

În capitolul de față, atât cât va fi posibil și în linii generale, vom încerca să arătăm care poate să fie factorul ermeneutic prin excelență al adevărului „revelat”. Din acest motiv ne vom ocupa cu cercetarea câtorva premise fundamentale pentru o ermeneutică ortodoxă a textelor sfinte. Spun „câteva” deoarece lipsa unor studii extinse și sistematice privitoare la rolul Sfintei Scripturi în viața Bisericii noastre nu ne permite nici o abordare completă și nici una definitivă. Avem însă datoria să oferim celor mai tineri ceea ce avem noi mai bun, pentru ca aceștia să poată continua la un nivel mai sistematic și mai profund studiul acestor teme dificile.

³⁴⁴ Complementar lucrării noastre sau ca un cadru mai larg pentru înțelegerea acesteia redăm în traducere proprie câteva capitole (ultimele, de fapt) din lucrarea prof. Savvas Agouridis *Ermeneutica textelor sfinte*, la care ne-am referit pe larg în introducere, ca și pe parcursul lucrării. În întregimea ei, cartea prof. Agouridis este extrem de valoroasă pentru ermeneutica biblică ortodoxă, dar capitolele pe care le alăturăm se pot constitui într-un cuprinzător rezumat al cadrului ermeneutic foarte firesc pentru o percepție unitară a problemei pe care o propunem noi în lucrarea de față, aceea a funcției ermeneutice a Duhului.

1. Comunitatea euharistică

Nu trebuie să analizeze cineva pentru ortodocși rolul central al cultului, în special al Sfintei Liturghii, în viața Bisericilor Ortodoxe și a credinciosului ortodox. În prima parte a prezentului manual am vorbit deja despre acest subiect. Aici ne interesează în mod special modul în care se transformă din punct de vedere ermeneutic relatări istorice ale Vechiului și Noului Testament în acte sacramentale sau liturgice ale Bisericii, precum și acela în care diferite fragmente biblice se raportează ermeneutic la slujbe concrete sau la perioade calendaristice și sărbători ale Bisericii. Cea de a doua temă, adică aceea a alegerii anumitor texte biblice pentru lectura lor în timpul unor perioade liturgice din ciclul liturgic anual sau a anumitor pericope pentru slujbe sau acte liturgice concrete, are o oarecare însemnătate pentru exeget, deoarece îi oferă un cadru ermeneutic pentru înțelegerea cârților sau a fragmentelor despre care este vorba. Mult mai importantă pentru erminia biblică este însă transmutarea ermeneutică a unor teme biblice în acte sacramentale sau liturgice. Referitor la această temă există suficientă bibliografie, însă din nefericire nu în limba greacă. În limba greacă avem traducerea lucrării lui Jean Daniélou *La Bible et la Liturgie* (Ed. Artos Zois, Atena, 1981), în care putem vedea cum întreaga viață liturgică, dar mai ales Botezul și Euharistia nu numai că au legătură strânsă, ci se nasc din tematica biblică. Acest lucru prezintă un interes general, deoarece ignorarea celor două limbaje, biblic și liturgic, a creat unora dintre noi impresia că unul este limbajul biblic și altul este cel liturgic. Lipsesc din păcate studiile pe această temă. Cercetarea însă a demonstrat cu multă claritate că în primele veacuri ale Bisericii, când s-au format cel puțin la un prim nivel slujbele noastre liturgice, limbajul este unul și același. Ceea ce ne interesează în mod deosebit aici este Sfânta Liturghie, Comunitatea Euharistică, drept cadru mai general pentru înțelegerea Sfintei Scripturi, ca principiu de bază pentru o ermeneutică ortodoxă.

Liturghia este o legătură ermeneutică esențială între trecut și prezent. Liturghia este o formă a Tradiției, din anumite pun-

cte de vedere foarte conservatoare, care exprimă mărturia poporului lui Dumnezeu în istoria mântuirii. Cuvântul provine din *laos* (popor) și *ergon* (lucrare) și înseamnă ceva ce se desfășoară în formă dramatică – ceva ce se săvârșește. Actele sacramentale și în special Sfânta Euharistie nu sunt nimic altceva decât reprezentări dramatice ale lucrărilor mântuitoare ale lui Dumnezeu în istorie, despre care vorbește Sfânta Scriptură. Voi analiza pe scurt numai două aspecte importante legate de acest lucru: termenii *anamneză* și *epicleză*. Reactualizarea dramatică a morții și învierii lui Hristos în Dumnezeiasca Liturghie, având drept prolog apariția Sa în lume cu predica – prin lecturile biblice din Vechiul și din Noul Testament, adică deplinătatea revelației și adevărului dumnezeiesc –, nu este o simplă reprezentare a unor evenimente din trecut, care se pot dovedi pur și simplu didactice pentru prezent. Analiza științifică a cultului iudaic și a cultului creștinismului primar a dovedit că anamneza cultică conține în reprezentare dramatică *trecut, prezent și viitor*. Este vorba adică de o reprezentare dramatică a întregii istorii a mântuirii, ca lucrare mântuitoare fundamentală a lui Dumnezeu în trecut, ca realizare sacramentală din nou în prezent și cu participarea noastră și ca speranță a întregirii ei în viitor la dimensiuni istorice și universale. De altfel, *epicleza (invocarea) Sfântului Duh „peste noi și peste cinstitele daruri”* nu înseamnă că Duhul Sfânt nu este prezent continuu în Biserică, din moment ce Acesta o constituie de fapt, ci arată exact prezența lui Dumnezeu prin Duhul Sfânt în Biserică, ca Cel care lucrează din nou în mijlocul poporului ceea ce în trecut a lucrat prin Fiul Său Iisus Hristos.

Aceste lucruri trebuie să fie cunoscute cititorului de la alte discipline teologice. Ceea ce ne interesează aici este viața liturgică euharistică a comunității ca premisă fundamentală pentru înțelegerea Sfintei Scripturi. Așa cum am văzut, Sfânta Scriptură poate fi citită din diferite perspective, plecând de la premise ermeneutice filosofice și istorico-filologice dintre cele mai diverse. Pentru Biserică, însă, Sfânta Scriptură exprimă existența acesteia prin excelență în contextul liturgic euharistic.

Actul euharistic și Sfânta Scriptură exprimă exact același lucru, adică adevărul mântuirii poporului lui Dumnezeu într-un parcurs care are trecut, prezent și viitor. Oricare altă considerare ermeneutică a Sfintei Scripturi ar plasa pe teologul ortodox în afara comunității euharistice, și ar transforma Sfânta Scriptură din carte a Bisericii, adică a istoriei mântuirii poporului lui Dumnezeu, într-o lectură religioasă privată. În acest context trebuie să semnalăm în mod deosebit evenimentul invocării Sfântului Duh peste comunitate și peste cinstitele daruri. Cu alte cuvinte, comunitatea luminată și beneficiind de darurile Duhului participă la lucrarea mântuitoare a lui Dumnezeu, care are trecut, prezent și viitor. Prin urmare, aceasta constituie spațiul și atmosfera în care este posibilă o înțelegere corectă pentru Biserică a Sfintei Scripturi. Adică, exegetul Sfintei Scripturi se află pe linia descoperirii corecte a sensului textelor sfinte numai atunci când exprimă Duhul comunității euharistice.

Pentru că au pătruns fel de fel de răstălmăciri a sensului Sfintei Liturghii, și nu pentru că ar fi aici locul fie și pentru o scurtă analiză a temei, facem următoarea observație lămuritoare: Sfânta Liturghie nu este un refugiu individual în vreun trecut anume, oricât de important ar fi acesta din punct de vedere arheologic. Așa ceva ar însemna fugă și rătăcire în fantezii paleolatre. Sfânta Liturghie nu este nici un act evlavios în prezent, care oferă ieșire din diferite situații de criză datorate presiunilor spirituale sau sociale prin realizarea unei stări psihologice pozitive determinată de diverse iluzii individuale. Sfânta Liturghie este ceva care se săvârșește dinamic de către persoana comunitară care se numește poporul lui Dumnezeu, are punctul de plecare în trecut, prezență dinamică în prezent și întregire în viitor. Să mi se îngăduie să subliniez în mod deosebit aceste două caracteristici esențiale ale Sfintei Liturghii: caracterul comunitar (poporul lui Dumnezeu, Ecclesia) și perspectiva dinamică a viitorului, care străbate întregul parcurs al istoriei mântuirii. Aceasta înseamnă foarte simplu prezența dinamică a comunității euharistice în întreaga viață spirituală,

socială, economică etc. a prezentului și, în același timp, din pricina problemelor omului și ale omenirii în înaintarea lor, înseamnă și certitudinea speranței pentru o comunitate umană autentică în viitor.

Comunitatea euharistică, în înțelesul ei corect, constituie o premisă fundamentală pentru ermeneutica ortodoxă. Tot ceea ce a oferit ortodox Tradiția exegezei biblice a oferit prin intermediul contextului euharistic, care nu a fost un laborator dogmatic, ci pântecele care zămislește întreaga varietate a deschiderilor duhovnicești.

Sfânta Scriptură și Sfânta Liturghie constituie o unitate. Nu numai pentru că Sfânta Liturghie a fost alcătuită de la început și până la sfârșit în limbajul biblic, ci pentru că în Sfânta Liturghie poporul a văzut și a trăit ceea ce i s-a predat în cateheză ca învățătură a Bibliei. Nu este întâmplător că Liturghia este alcătuită din două părți: Liturghia catehumenilor și Liturghia credincioșilor. Mai mult, punctul culminant al Liturghiei catehumenilor îl constituie lecturile biblice și propovăduirea cuvântului lui Dumnezeu. După acest moment, catehumenii se retrăgeau și Liturghia continua numai cu cei credincioși.

Acest eveniment nu accentuează numai însemnătatea Sfințelor Scripturi, ale Vechiului și Noului Testament, pentru înțelegerea corectă a Cinei celei Sfinte care urma, ci ne amintește faptul că cunoașterea Cuvântului lui Dumnezeu (citirea textelor biblice și predica) era considerată o condiție sine qua non pentru săvârșirea Cinei euharistice și pentru participarea la aceasta. Simbolizează nu numai preînchipuirea Bisericii în Vechiul Testament, venirea lui Hristos în lume și predica despre Împărăția lui Dumnezeu, precum și dezvoltarea predicii lui Iisus în comunitatea creștină primară de către Apostoli, ci era vorba de actualizarea sacramentală a istoriei mântuirii. Va trebui aici să subliniem însemnătatea citirii Sfintei Scripturi și a predicii înainte de săvârșirea Euharistiei. Pentru Biserica Ortodoxă nu s-a pus niciodată problema care din cele două este mai importantă, propovăduirea cuvântului sau săvârșirea Euharistiei, așa cum s-a întâmplat în Protestantism.

Pentru ortodocși acestea două constituie o unitate indestructibilă. La Cină suntem conduși de Sfânta Scriptură. Sfintele Scripturi, parte integrantă a cultului ortodox, constituie pregătirea și conducerea spre Cină.

2. Lumea ca istorie

Toți știm că Sfânta Scriptură nu este numai o carte liturgică. Fragmente foarte cunoscute, și formulări biblice cu un conținut teologic înalt nu sunt cuprinse în cărțile liturgice. Este iarăși cunoscut că Biserica a folosit întotdeauna cărțile sfinte în lucrarea sa misionară, făcând istorie. De altfel, cele mai multe din cărțile Noului Testament, sunt strâns legate de actul istoric al misiunii (Evangheliile, Faptele Apostolilor, Epistolele). Când vorbim însă de misiune, vorbim de activitatea comunității euharistice în lume ca realitate istorică. Este efortul de a lumina lumea cu adevărul, să schimbe lumea pentru a putea trăi corect în prezent și pentru a putea spera corect pentru viitor. Acest lucru este asigurat prin încorporarea istoriei umane în istoria mântuirii, a comunității umane în comunitatea Împărăției lui Dumnezeu. Incorporarea oamenilor în Biserică, cu această perspectivă, se făcea prin diferite mijloace, care nu aveau legătură numai cu istoria mântuirii și cu comunitatea euharistică, ci dintru început, aveau legătură cu istoria omenirii și cu comunitatea umană în ansamblul ei. Cu alte cuvinte, Iisus Însuși și Apostolii nu au propovăduit credința lor având drept bază numai Vechiul Testament și autoritatea lui Iisus, ci în formularea credinței lor au folosit orice element pozitiv oferit de lumea înconjurătoare, adică de experiența umană comună, care rezultă din rațiunea comună, de multe învățături ale gândirii filosofice și de experiența istorică. Pentru a-și împlini lucrarea sa, misionarul pornește totdeauna de la conștiința sa comunitară euharistică, mai bine spus de la trăirea credinței sale, dar are nevoie și de alte surse de experiență și cunoaștere, care-i vor deschide ochii referitor nu numai la problemele generale ci chiar și la cele speciale ale oamenilor către care se adresează. Este vorba de dialectica întrebare-răspuns. Mă voi

limita numai la un exemplu evident: când citește cineva așa-numitele Epistole Pastorale (*așa-numite* pentru că, de fapt, toate epistolele Noului Testament sunt pastorale), sau secțiunile celorlalte epistole pe care le numim de obicei practice sau parenetice, în special parenezele care privesc relațiile sociale sau familiale (mai ales în Epistolele către Coloseni, Efeseni sau 1 Petru), întâlnim desigur peste tot elementul unificator *în Hristos*, dar ceea ce autorii sfinți cer de la credincioși este astfel formulat, încât pentru un motiv sau altul, recunoaște în aceste pareneze sau sfaturi care mai înainte erau iudaice sau păgâne o anume valoare care le leagă de cele vechi. Acest lucru înseamnă că viața și gândirea omului în istorie joacă un rol important în formarea unei metode ermeneutice teologice complete. Deși conținutul credinței a venit în contact de la început cu viața în ansamblu a lumii iudaice sau păgâne, abia din secolul al II-lea vorbim despre legăturile dintre teologie și filosofie, deoarece, pe de o parte, credința, în deosebi în gândirea apologetilor, începe să se articuleze, și, pe de altă parte, filosofia este folosită nu ca ceva străin, ci ca ceva prin care se exprimă prin excelență realitatea istorică contemporană lor. Fără îndoială, dintru început, prioritatea aparține conținutului credinței. „În Hristos” rolul filosofiei trebuie să rămână totdeauna limitat. Este însă absolut necesar pentru explicarea credinței. Atunci când se inversează locurile, filosofia dobândind prioritate în această relație, teologia se secularizează. După cum, atunci când filosofia, adică datele concrete ale realității istorice, sunt disprețuite, atunci teologia se interiorizează uneori într-un grad atât de periculos încât devine glosolalie (vorbire în limbi) fără interpret.

Aici trebuie să semnalăm faptul că dialectica între *credință* și *istorie* este posibil să nu fi fost niciodată exprimată cu atâta acuitate cu care a fost exprimată în Apus de către Fer. Augustin și reformatori. „Teologia Crizei” (a lui Karl Barth), contemporană nouă, care a avut influență și asupra lui Bultmann, consideră de netrecut prăpastia dintre *Lege* și *Evanghelia*, dintre *Cuvântul lui Dumnezeu* și *cuvântul omului*,

dintre *creștinism* și *cultură*. Circumstanțe istorice diverse au creat și favorizat în Apus puternice evoluții teologice dialectice. În Răsărit, dialectica dintre *natură* și *har*, dintre *prezent* și *viitor* și, am putea spune, în continuare, chiar dintre *creștinism* și *cultură*, dintre *Biserica* și *Stat*, nu au fost niciodată considerate ca realități din punct de vedere dialectic ireconciliabile. Aici, la noi, pericolul care s-a creat a fost invers: nu distanțarea completă dialectică între aceste mărimi, ci o apropiere atât de mare, încât să devină imposibil de evitat riscul asimilării reciproce. De ce s-a întâmplat aceasta în Răsărit? Care a fost cauza teologică esențială și determinantă? Cred că a fost, foarte probabil, recunoașterea faptului că Dumnezeu Sfintelor Scripturi și al comunității euharistice este același cu Dumnezeu istoriei umane, că Dumnezeu poporului lui Dumnezeu „nu s-a lăsat pe Sine nemărturisit” în experiența și gândirea istorică comună a oamenilor. Pe scurt, recunoașterea faptului că Dumnezeu, Hristos, Sfântul Duh, modul corect de viață etc. nu există numai în Sfânta Scriptură, ca proprietate exclusivă a poporului lui Dumnezeu, ci există și în afara acesteia, desigur, nu întotdeauna cu o satisfăcătoare deplinătate și claritate, dar, cel puțin ca elemente „înrudite”, care, deși ele însele, fără credință nu pot mântui, sunt necesare pentru înțelegerea și explicarea credinței. Dacă acceptă cineva acest lucru, atunci trebuie în mod necesar să facă și alt pas, adică să spună că au un anume rol în mântuire. În felul acesta, experiența umană a lumii, istoria omenirii, puterea lumească sunt recunoscute, sau, mai bine spus se transformă într-o altă premisă pentru o ermeneutică ortodoxă a credinței, așa cum este aceasta exprimată în Sfânta Scriptură. Prima – din punct de vedere valoric desigur superioară – este Comunitatea Euharistică. A doua, valoric inferioară, nu este în ipostasul ei real ceva întru totul străin de prima, ci este mai curând ceva care s-a îmbolnăvit, uneori foarte grav, și are nevoie de vindecare. Comunitatea Euharistică este vindecătorul. Din acest punct de vedere, marea problemă ermeneutică a Ortodoxiei ca Comunitate Euharistică este exact aceea că nu a funcționat, așa

cum se cuvenea, ca vindecătoare a istoriei. Dimpotrivă, s-a lăsat de multe ori pe sine în voia istoriei să fie condusă de aceasta și să fie dusă acolo unde voia ea, uneori chiar și în întunericul unei idolatrii populare.

Deoarece vorbim despre Răsăritul ortodox și despre Ermeneutica ortodoxă, câteva exemple foarte cunoscute nouă tuturor vor întări cele spuse mai sus: a. Gândirea teologică patristică este expresia acestui fel de dialectică atenuată, este o teologie a podurilor, fără să fiu greșit înțeles pentru acest cuvânt. Mântuitorul Hristos și Duhul Sfânt nu sunt, într-un anume sens, numai în Sfintele Scripturi, ci sunt într-un sens sau altul, aici sau acolo, și în experiența istorică a lumii păgâne; b. Aprecierea (sunt de acord, exagerată, oricât de inevitabilă din punct de vedere istoric) față de valorile culturale greco-romane, pe care a întrupat-o Imperiul de Răsărit și devotamentul cu care au fost apărate acestea în colaborare cu Statul în fața unor amenințări continue din partea diferitelor neamuri „barbare”, a legat, am spune, mai mult decât era îngăduit valorile culturale creștine de cele greco-romane sau de cele orientale-elenistice. Dincolo de marile pericole care au apărut, dintre care multe au continuat să existe și după aceea (naționalismul, identificarea religiei cu o anume cultură, vulgarizare, improprierea unor produse spirituale ieftine, lipsa unor idealuri creștine mai largi, ritualismul etc.), realitatea punților între creștinism și cultura necreștină este evidentă. Oricât de mult ar fi fost pusă în pericol universalitatea Ortodoxiei, oricât de mult ar fi intrat în funcțiune conservatorismul exagerat, pentru a fi eliminate elemente moderne deranjante, a fost totuși accentuată unitatea în dauna legii diferențierii actului de viață, iar accentuarea caracterului obiectiv a trimis cele mai subiective elemente (nu revoluționare însă) în Mănăstiri sau în afara Bisericii. Oricât de mult sau puțin ar fi luate în calcul pericolele la care ne-am referit, este mai mult decât sigură și reală apropierea foarte strânsă dintre creștinism și cultură în perioada Evului Mediu ca premisă ermeneutică. Voi semnala un amănunt – dacă așa ceva poate fi considerat amănunt: rolul Sfintei Scripturi, mai ales ca

izvor pentru tradiția dogmatică a Bisericii, a fost exprimat în sistemul Antologiilor sau Seriilor de texte și comentarii biblice, datorită principiului ermeneutic la care ne-am referit. c. Nu mă voi referi pe larg aici la perioada stăpânirii turcești. În această perioadă s-au adăugat și alte obligații străine de neam din partea ocupanților. Nu este îngăduit să ne extindem, de aceea mă voi referi numai la două aspecte: Imperiul otoman a încercat să facă, atât cât i-a fost posibil, cât mai definitivă separarea noastră de Apus, reușind, și cu colaborarea unor greci cunoscuți, mai ales în Constantinopol, să țină cât mai departe pe greci de evoluțiile spirituale și sociale din Apus. Pe de altă parte ne-au infestat cu o doză importantă de elemente orientale. Triumful „Ortodoxiei politice” este unul dintre acestea.

Cele de mai sus sunt suficiente, cred, pentru a arăta influența factorului *istorie* ca premisă ermeneutică fundamentală în creștinismul răsăritean. Cititorul este invitat să se gândească în acest context la ce este în cadrul discuțiilor teologice ale teologilor răsăriteni ceea ce ei numesc „conștiința Bisericii”, considerată de mulți drept criteriu suprem al adevărului, superior chiar și Sinoadelor, care au fost convocate ca Ecumenice, dar nu au fost recunoscute ca atare de pleroma bisericească. Și încă un lucru să mai gândească cititorul, în același context: Ce înseamnă „Răspunsul Patriarhilor ortodocși din Răsărit către Papa Pius al IX-lea, 1848” (vezi Ioannis Karmiris, *Documente dogmatice și simbolice...*, tom.II, Graz – Austria, 1968, p.920) conform căruia protectorul Ortodoxiei este poporul ortodox însuși. Ce înseamnă acest lucru? Înrobire față de trecut sau deschidere democratică spre viitor? Despre tema *Conștiinței Bisericii* vezi studiul lui Amilcar Alivizatos, în *Anuarul Facultății de Teologie a Universității din Atena*, 1955, p.26 ș.u.

3. Întoarcere spre om, dar și spre istorie

Problema ermeneuticii teologiei existențialiste este că aceasta se învâрте în jurul unei antropologii. Am vorbit mai înainte despre reacțiile care au apărut privitor la exclusivitatea

acestei tendințe chiar în cercul ucenicilor lui R. Bultmann. Această reacție a avut, însă, un caracter mai larg. Teologi de statura lui W. Pannenberg propun, în opoziție cu școala teologică existențialistă, ca soluție a problemei ermeneutice o teologie a istoriei universale (vezi *Hermeneutik und Universalgeschichte*, Z. Fur Theol. Und Kirche, 60, 1963, p.98). Prăpastia istorică dintre Noul Testament și noi nu se poate umple cu prestidigitații, ca cea a demitologizării, ci prin limbajul *evenimentelor istorice*. Evenimente istorice revelatorii sunt socotite și erminiile sau noile erminii ale lucrărilor (acțiunilor) mântuitoare ale lui Dumnezeu în Sfânta Scriptură pe parcursul istoriei. Noțiunile inițiale trebuie să-și păstreze *sensul lor inițial*: metoda istorico-critică de cercetare este absolut necesară pentru acest lucru. De altfel, nici noi nu putem nega specificitatea sau *particularitatea problemelor noastre*. Răspunsul la întrebarea pe care o ridică distanța dintre trecut și prezent îl găsește Pannenberg în imaginea lui Hans Georg Gadamer despre „întâlnirea orizonturilor”. Un eveniment din trecut ajunge la noi cu ajutorul erminiilor (intepretărilor, explicărilor) acestuia. Acestea devin astfel punți între evenimente și noi, în care se întâlnesc orizonturile trecutului cu orizontul nostru și astfel înțelegerea trecutului de către prezent este posibilă. Pannenberg susține foarte corect că aceste punți și întâlniri ale orizonturilor nu trebuie să se realizeze în dauna înțelesului inițial sau a erminiilor trecutului și nici, desigur, în dauna specificității noastre. Liberalismul riscă greșeala de a ignora particularitatea trecutului sub presiunea valorilor morale dominante ale prezentului. Fundamentalismul tinde spre cealaltă extremă. Adică spre a înăbuși – și în felul acesta a elimina din fața sa – problemele speciale ale prezentului în concepțiile depășite ale epocilor trecute. Lucrarea ermeneuticii constă în a găsi acea *perspectivă semicirculară* care să realizeze întâlnirea tuturor orizonturilor trecutului cu orizontul prezentului, fără să-și piardă particularitatea nici primele, nici cele din urmă. Aș ruga pe cititor să-și aducă în minte principalele etape ale evoluției creștinismului răsăritean.

Unitatea Bisericii nu constă în ignorarea particularității fiecărei etape (prin urmare celei a epocii noastre), adică a fiecărei erminii a evenimentului inițial, de obicei în interiorul unei încorporări istorice, nici în nivelarea simplistă a tuturor, lucru care creează confuzie și haos și distruge orice sens într-o vorbărie pseudo-retorică, ci în spațiul unde orizontul fiecărei etape se întâlnește în mod real cu orizonturile etapelor anterioare. Și atunci când spune *orizont* înțelegem particularitatea sau specificitatea cu care fiecare epocă în tendințele ei și aspirațiile ei generale, trăiește tradiția.

Astfel este propusă o teologie a istoriei universale (*Universalgeschichte*), adică o teologie a evoluției istorice. Așa cum leagă Vechiul cu Noul Testament, într-o diagramă a tradițiilor (*Überlieferungsgeschichte*), care succed una alteia, tot așa teologul exeget trebuie, plecând de la Dumnezeu unic al Bibliiei și al istoriei universale, să lege orizontul mai larg al realității istorice cu orizontul mai restrâns al Scripturii și al Bisericii, din moment ce Dumnezeu Creatorul și Mântuitorul este Acela care lucrează în ambele spații. În felul acesta, Pannenberg încearcă spre exemplu să lege *istoria* și *predica*, lucru pe care teologia existențialistă încercase să arate că este imposibil, dând importanță exclusivă predicii și ignorând istoria. Pentru Pannenberg baza revelației o constituie lucrările lui Dumnezeu în istorie, adică evenimentele istorice, întâi de toate și în principal, și, în al doilea rând doar, deși esențială, erminia evenimentelor istorice, care trebuie de asemenea considerate ca evenimente și etape istorice. Unicitatea lui Dumnezeu face din teologie o știință care îmbrățișează întreaga realitate, și are ca lucrare aflarea legăturii dintre actele lui Dumnezeu, la care se referă Sfânta Scriptură, cu evenimentele care constituie istoria Bisericii și a lumii. Cu alte cuvinte, nu putem să înțelegem Scripturile sfinte mergând direct la textele inițiale, fără să trecem prin etapele sau straturile istoriei bisericești și universale. Biserica și tradiția ei au o însemnătate structurală într-o ermineutică a istoriei universale.

4. Dimensiunea eshatologică

Istoria nu poate fi înțeleasă și explicată decât în funcție de sfârșitul ei, în funcție de eshaton, de lucrurile din urmă. Iar acestea sunt Iisus Hristos și Învierea Lui. În aceste evenimente mântuitoare constă „eshatologia anticipată” (*προληπτική εσχολογία*), conform căreia sfârșitul istoriei este și prezent și viitor: prezent în Învierea lui Iisus Hristos și viitor în restul omenirii. În felul acesta eshatologia și perspectiva apocaliptică, inițial respinse de teologia existențialistă, s-au reîntors cu putere în câmpul teologiei. Firesc, pe noi, aici, ne interesează drumul din prezent spre viitor în sensul istoricității revelației ca istorie a transmiterii adevărului prin intermediul erminiilor succesive ale revelației inițiale (ale evenimentului inițial), fiecare dintre aceste erminii având specificitatea ei, în timp ce se leagă de celelalte în formula „întâlnirii orizonturilor”.

5. Asocierea Ermineuticii cu ansamblul ermineuticii experienței istorice

În sfârșit – nu pentru că ar fi ultimul aspect ca importanță –, nu este îngăduit ca Ermineutica să ignore rădăcinile iudaice ale creștinismului, lumea și istoria, în sensul filosofic și socio-politic, așa cum am accentuat deja destul de puternic, dar și în sensul reușitelor noilor metode de cercetare ale științei contemporane ale filologiei și istoriei. În Sfintele Scripturi avem de a face cu texte inspirate de Dumnezeu, care au fost scrise de oameni cu limite, în epoci dominate de anumite tendințe și particularități. Nu este posibil ca *Regula Fidei* să funcționeze în explicarea Sfintei Scripturi izolat de metodologiile în vigoare ale epocii noastre. Nu s-a întâmplat, oare, acest lucru în toate epocile istoriei creștinismului? Deoarece unii ajung la anumite opinii greșite, este posibil, oare, să lipsească astăzi, când este deosebită nevoie, mesajul Scripturilor către lumea spirituală contemporană, în cazul în care ar refuza posibilitățile ce se oferă prin intermediul metodelor în vigoare astăzi în cercetare?

Mentalitatea negativistă față de principiile ermineutice schițate foarte rezumativ a condus spre opțiuni nu numai

îndoielnice din punct de vedere teologic, ci și clar unilaterale. Prietenul meu, părintele Theodoros Stylianopoulos, de exemplu, în lucrarea pe care am amintit-o în prolog, propune ca principiu ortodox pentru o Ermineutică ortodoxă învățătura „despre îndumnezeire” a Sfântului Grigorie Palama, așa cum a dezvoltat-o profesorul lui I. Romanidis, care merită laude deoarece a avut curajul unei încercări, nu și pentru cunoscutele poziții unilaterale și exagerate la care a ajuns (vezi *The New Testament. An Orthodox Perspective*, p.175-185). Sigur, nu intenționăm să ne ocupăm aici de teologia lui (...).

Ermineutica nu este îngăduit să se raporteze numai la o anumită teologie, specifică unei epoci anume, cu anumite particularități, oricât de interesantă ar fi aceasta, ci trebuie totdeauna să aibă în vedere ansamblul experienței istorice ermineutice a Bisericii. Acest ansamblu istoric am încercat să-l cuprindem în principiile expuse mai sus. În ciuda faptului că nu am îndrăznit încă să scriem o Ermineutică Ortodoxă sistematică a Textelor Sfinte, noi, teologii bibliști, am înțeles în linii generale caracterul teologic și istoric al acesteia. Mai lipsesc încă unele puncte de legătură. Unele vechi manuale de ermineutică, ce au circulat la începutul secolului al XX-lea (cel al lui Hrisostom Papadopoulos în 1902 sau cel al lui V. Antoniadis în 1921) conțineau simple informații despre textul Sfintelor Scripturi și nu aveau nici o legătură cu Ermineutica contemporană.

Cu alte cuvinte, explicarea Sfintelor Scripturi nu cere de la noi numai o foarte exigentă cercetare istorico-critică asupra evoluției erminiei biblice de la început și până astăzi, ci și o cunoaștere critică a istoriei creștinismului, articulată la istoria universală. Adică, teologul de astăzi nu poate să explice corect Scripturile dacă nu le înțelege – pentru ca să vorbesc simplu – prin prisma comunității euharistice eshatologice și prin prisma realității istorice științifice contemporane (frământări sociale, ideologii, religii, războaie, ecologie etc.). Învierea omului în istorie, adică viitorul ultim al omenirii, în ciuda oricăror particularități istorice, mai ales apocaliptice ca sens, constituie cheia ermineutică, care unește trecutul cu prezentul, Scriptura

cu noi astăzi prin intermediul unei întregi panorame compuse dintr-o diversitate nemărginită de elemente, și nu prin închiderea și închistarea într-una sau alta din particularitățile unei epoci sau alteia.

Atunci când această premisă ermineutică va pătrunde adânc înăuntrul nostru, uzul pastoral al Scripturilor pentru mântuirea sufletelor noastre va fi un lucru de la sine înțeles, deoarece se va realiza pornindu-se de la premisa corectă și se va îndrepta spre țința corectă.

Principiile care au fost dezvoltate mai sus deschid o perspectivă ermineutică pluridimensională și foarte cuprinzătoare a textelor biblice. Trebuie să fim atenți pentru a evita simplificarea și concretețea acolo unde, nu numai că este posibilă, ci se și impune, o perspectivă mai subiectivă și pluridimensională. Atunci când suntem presați să salvăm ceva foarte concret, trebuie să expunem oamenilor temerea noastră conform căreia există desigur și alte erminii sau opinii, poate la fel de legitime ca a noastră. Disponibilitatea noastră pastorală nu trebuie cultivată și exercitată a fi în dauna adevărului.

Au existat întotdeauna, și există și astăzi, forțe centrifuge în interiorul tuturor Bisericilor, ca și în multe din cercurile marginale acestora. Unii dintre noi, de teama acestei tendințe centrifuge, de teama afectării sau pierderii unității care persistă, sau uneori credem numai că persistă, reducem orizontul Bisericii și, odată cu aceasta, limitele înțelegerii Scripturilor. Acest proces este atât de simplu, pe cât de dramatice sunt consecințele lui. Dacă unii spun, de exemplu, că noi cei puțini, cei mai puțini, dar cu harul lui Dumnezeu aleși, ne aflăm în interiorul cercului mântuitor, și toți ceilalți (cei de lângă noi sau cei mai departe de noi) rămân pe dinafară, nu este posibil să interpretăm Sfânta Scriptură pentru întreaga omenire, care astăzi în special, este atât de aproape de noi și împreună cu noi, ci vom interpreta Sfânta Scriptură pentru un grup de oameni, care constituie eventual un fel de ghetou spiritual. Conform cu principiile ermineutice pe care le-am expus mai sus, Scriptura este cartea în care se descoperă planul lui Dumnezeu pentru

mântuirea întregii omeniri. Trebuie așadar să găsim de fiecare dată când este nevoie modalitatea și de a interpreta corect Sfânta Scriptură și de a păstra și a nu afecta unitatea Bisericii. Acest lucru este posibil prin ridicarea nivelului spiritual-cultural al poporului și, în același timp, prin înțelegerea profundă din partea exegeților Sfintei Scripturi a misiunii funcționale structurale a Bisericii în interiorul realității noastre istorice umane.

Tradiția ca purtător și garant al adevărului revelat

1. Revelația dumnezeiască – Tradiția

O definiție bisericească oficială a revelației dumnezeiești nu există. Teologii ortodocși, așa cum am arătat în trecere în prima parte a manualului, scot în evidență următoarele aspecte, legate de aceasta:

a. Este naturală și supranaturală. Caracterul adevărului care se descoperă depășește posibilitățile umane. Teologii fac distincție, de obicei, între revelația naturală și cea supranaturală. Revelația naturală este considerată ca fiind universală, parțială și nedesăvârșită, în timp ce cea supranaturală este deplină și definitivă, și de aceea este percepută ca fiind revelația dumnezeiască prin excelență. Unii dintre teologii noștri exprimă diferența aceasta accentuând ceea ce în revelația supranaturală depășește posibilitatea umană de înțelegere și care este cu totul nou pentru experiența umană. În felul acesta ei definesc esența creștinismului în spațiul ideilor și al filosofiei, adică din perspectiva filosofică, în special a filosofiei grecești;

b. Revelația are un caracter soteriologic. În felul acesta este definită esența creștinismului în spațiul istoriei și al mântuirii personale, adică dintr-o perspectivă evident mai biblică. Adevărul revelat conține principii religioase și morale, conform cărora dacă trăiește omul, se mântuiește. În felul acesta, omul se împlinește și comunitatea umană devine Împărăția lui

Dumnezeu. Revelația, în orice formă ar fi, este raportată de unii teologi la situația problematică a omului în lume, care se exprimă prin lipsa sensului, existența deznădejdiei, a morții, a conflictelor, a necunoașterii și a păcatului. Adevărul care se revelează mântuiește nu numai în sensul eliberării dintr-o situație neplăcută, adică, spre exemplu, eliminarea pericolelor sau amenințărilor, ci și în sensul îndrumării sau ghidării spre ceva. În sensul acesta al doilea sens pozitiv, verbul *σώζω* (*a mântui*) are legătură cu *σῶος* (integru, întreg, deplin), iar mântuire înseamnă astfel întregirea sau împlinirea omului și a omenirii;

c. Revelația are legătură cu istoria, cu vechiul Israel, cu Iisus Hristos ca centru al istoriei, cu Apostolii și cu Biserica. Adică, adevărul revelat nu este un rod care să fi fost produs de vreun sistem filosofic sau altul, nici de experiența istorică imanentă a vreunei persoane sau vreunui popor anume, ci este trăirea existențială a certitudinii privitoare la sensul existenței și al parcursului istoric în ansamblul lui, un sens care se vede din faptul că Dumnezeu Bibliei creează noi ocazii și posibilități în istorie pentru persoana umană și pentru comunitatea umană. Această referire la istorie din partea teologilor ortodocși mai vechi se făcea într-un sens general, ca și când istoria ar fi fost numai veșmântul revelației. Teologii mai noi accentuează în mod evident nu numai caracterul istoric al revelației, ci, de o manieră paradoxală, și relația dialectică dintre revelație și istorie. Mulți teologi ortodocși, astăzi, în Grecia și în afara ei, resping scolasticismul occidental ca nefiind un limbaj potrivit pentru a exprima tradiția ortodoxă, considerând pozitivismul teologic, în sens propriu, responsabil pentru ciocnirea teologiei cu celelalte științe.

Dacă revelația se realizează înlăuntrul istoriei și are o evoluție, nu este nimic paradoxal în faptul că se dezvoltă în jurul unui centru și este luminată de acesta. Adică, în persoana și lucrarea Mântuitorului Iisus Hristos întreaga istorie a revelației dumnezeiești este recapitulată în trăirea (experierea) lui Dumnezeu ca început al lumii și al istoriei umane în care

iubește, mântuiește și conduce omenirea la desăvârșirea ei istorică. Toate acestea se întâmplă în ciuda existenței non-sensului, a eșecului, a disperării, a distrugerii și morții în viața persoanelor umane și în istoria popoarelor de pe pământ. Acest conținut izbăvitor, la care ne-am referit, este recapitulat și actualizat în dumnezeiasca Euharistie. *Istoria și Euharistia sunt indestructibil legate.*

Din cele de mai sus reiese clar că prin termenul *ἀλήθεια* (adevăr) teologia înțelege în principal revelația lui Dumnezeu ca Tată în experiența credinței. Acest Tată sau Părinte, acționând într-o manieră iubitoare și mântuitoare în istoria lumii, dă sens existenței umane, iar în chip tainic, prin Iisus Hristos și Duhul Sfânt zidește în Biserica Sfinților Împărăția sau familia lui Dumnezeu. Din punctul de vedere al metodologiei se poate spune că adevărul teologiei nu este ceva care poate fi pur și simplu căutat și aflat de către om. Mai curând, adevărul însuși este cel care în cadrul istoriei caută și află pe om și omenirea în întregimea ei.

De altfel, *tradiție* înseamnă în general învățarea ucenicului de către învățător, sau chiar de înseși adevărurile care sunt spre învățat. În acest sens, tradiția bisericească este transmiterea și învățarea *autentică*, din generație în generație, a experienței revelației în viața poporului lui Dumnezeu. Această transmitere se face în multe feluri, fie prin definiții dogmatice, fie prin participarea la ordinea liturgică și canonică a Bisericii, în principal, însă prin participarea la viața comunitară și viața prin excelență a sfinților Bisericii, care este în general comuniunea sfinților. În ciuda aspectului concret din punct de vedere istoric și a încredințării sau credinței la nivel personal, de care este asociată arătarea adevărului dumnezeiesc, aceasta se descoperă pentru a fi dată celorlalți, pentru ca să devină tradiție (predanie), pentru ca și alții să poată participa la ea. Revelație fără tradiție este de neimaginat, dacă avem în vedere caracterul comunitar și eclesial al revelației și faptul că aceasta are în vedere omul în general și anumite popoare numai. Experiențele pe care le-a dobândit un popor sau o persoană sunt „predate”

omenirii nu numai pentru ca aceasta să fie informată și pentru a afla ce s-a întâmplat în viața poporului sau persoanei respective, sau eventual pentru a trage anumite învățăminte, ci și pentru a se certifica autenticitatea acestora. Adevărul creștin nu este învățat numai, ci oamenii se împărtășesc de el în istorie prin aceea că el este înțeles și trăit în fiecare situație istorică concretă nouă din viața personală sau socială, și pentru a fi judecat, din moment ce se confruntă cu nonsensul și nihilismul din viața umană, care se află într-o continuă mișcare și transformare. Din pricina războiului pe care îl duc permanent elementele negative ale vieții împotriva adevărului, dar și din pricina curgerii neîncetate a istoriei, din pricina mișcării și al permanentei schimbări, este evidentă însemnătatea pe care o dobândește dificultatea în transmiterea exactă și în interpretarea corectă a adevărului care a fost revelat și transmis prin intermediul tradiției, astfel încât *tradiție* să însemne în principal exactitatea și neschimbabilul, în fond, pe parcursul transmiterii experiențelor istorice prin intermediul cărora a fost revelat adevărul dumnezeiesc, împreună cu erminiile repetate ale acestora în condiții și împrejurări noi. Alienarea adevărului revelat în interiorul tradiției ar pune în pericol imediat autenticitatea inițierii în sensul existenței și al istoriei, și, în consecință, ar zădărnici scopul revelației, adică mântuirea omului ca persoană și ca umanitate. În sensul acesta *tradiția și adevărul se identifică*. Pe de altă parte, nu trebuie să subestimăm riscurile care există în direcția falsificării adevărului.

Dar exact în acest punct, al comuniunii cu adevărul prin intermediul tradiției, apare din punct de vedere epistemologic problema limbajului și a erminiei (interpretării). Cum este posibil din punct de vedere al limbajului ca trăirea sau experiența lui Dumnezeu, ca putere personală iubitoare și mântuitoare a unei persoane sau a unui popor concret, în împrejurări și situații istorice concrete, să se transmită și să fie înțeleasă cu exactitate de către alți oameni sau alte popoare, care trăiesc la mii de ani distanță de primii beneficiari ai experienței dumnezeiești, în împrejurări și forme istorice

diferite? Cum este posibil ca tradiția să salveze adevărul revelației și să-l transmită în curgerea și schimbarea istorică generală continuă din punct de vedere al situațiilor, nevoilor și înțelesurilor? Problematika tradiției ne duce la problematica însăși a revelației. Aici suntem în fața uneia dintre cele mai grele probleme cu care se confruntă Bisericele astăzi.

Teologii disting între tradiția scrisă și tradiția nescrisă. Disting, de asemenea, între *tradiții* de orice natură (tradiții administrativ-organizatorice, moral-sociale, liturgice, juridice etc.) și *sfânta Tradiție*, adică tradiția aceea care conține esența credinței creștine, sau, așa cum se mai spune, tot ceea ce este necesar pentru mântuire. Unii dintre teologii ortodocși, vorbind în general, înțeleg prin sfânta Tradiție erminia corectă a Sfintei Scripturi de către Biserică în diferitele manifestări istorice ale vieții ei, care este limbajul comun al credinței poporului lui Dumnezeu, în înaintarea lui prin mijlocul împrejurărilor și situațiilor istorice diferite spre întregirea sau împlinirea comunității umane universale în Împărăția lui Dumnezeu. Și noi, în contextul de față folosim termenul de *tradiție* cu sensul de purtător și garant al revelației dumnezeiești în general. După aceste clarificări inițiale privitoare la termenii fundamentali ai acestui subiect, urmează schițarea câtorva puncte centrale ale acestuia.

2. Dimensiunea istorică a Revelației

De la început deja se ridică întrebarea: De ce să vorbim despre caracterul istoric al adevărului revelat și nu numai despre caracterul *personal* sau *individual* al acestuia? De ce, spre exemplu, este nevoie să vorbim de istoria lui Iisus Hristos, care se întâmplă „în anul al cincisprezecelea al domniei Cezarului Tiberiu” (Luca 3, 1), sau de timpul „lui Ponțiu Pilat” în Simbolul credinței? De ce cuvântul adevărului să fie asociat evenimentelor istorice? De ce, cu alte cuvinte, tradiția cuprinde și istoria și predica și nu numai predica?

Nu numai din capitolul precedent, ci și din celelalte capitole, a reieșit că pentru teologie adevărul este asociat

comunității umane și țintește spre aceasta. Sfântul Apostol Pavel, de exemplu, în capitolele 9-11 ale Epistolei sale către Romani, răspunde cu multă claritate la întrebarea cum din două grupări spirituale diferite ale lumii antice, poporul lui Israel și neamurile (păgânii), Dumnezeu creează „în Hristos” o nouă comunitate umană. Cu același subiect se ocupă și prima parte a Epistolei către Efeseni. „Zidirea cea nouă” nu este constituită din câțiva sfinți ca persoane luate individual, nu este o aristocrație spirituală creștină, ci este Biserica în întregimea ei ca noua umanitate. Din moment ce elementul comunitar, „comuniunea” constituie un element constitutiv inițial al revelației - Biserica și umanitatea -, asocierea dintre istorie și propovăduire în cadrul tradiției este de la sine înțeleasă. Tradiția nu are numai un caracter informativ, din moment ce-i face pe oameni nu numai cunoscători, ci și capabili să devină participanți la taina existenței și a înaintării istorice, nici nu constituie o inițiere a omului în lucrurile de dincolo, din moment ce revelațiilor individuale mistice și ecstatice ale gnosticilor din secolul al II-lea Biserica le opune litera deschisă a Scripturilor ei și continuarea poporului lui Dumnezeu în istorie. În față gnosticismului, Biserica accentua tradiția ca tezaur scris, nesupus schimbării, adausului sau amputării. Acesta este primul sens al tradiției. Celălalt înțeles al tradiției, la fel de important ca și primul, este că glasul Apostolilor continuă să se audă în învățătura vie și în predica Bisericii.

Pentru o înțelegere mai profundă trebuie să avem în vedere și următoarele: întâi, faptul că revelația adevărului nu este numai vederea plină de sens a realității, care se dobândește de către istorie în mijlocul minciunii, stricăciunii și morții, ci și conștiința posibilității realizării acestui sens odată cu biruința prin credință a puterilor potrivnice vieții. Adică, revelația nu este, cum s-ar putea spune, conceperea fulgerătoare a vreunei idei înalte, care să exprime o realitate dorită dar irealizabilă: Evenimentul noii viziuni conține în același timp, în istorie, și acele puteri ale credinței care fac posibilă trăirea revelației în evenimentul euharistic și în viața cotidiană. Oricum ar sta

lucrurile, revelația este în fond creația pentru om și pentru umanitate a unei noi posibilități de viață. Această posibilitate nu are numai caracterul unei biruințe asupra elementelor negative ale vieții de vreo persoană izolată, în întregime independentă de celelalte, adică în întregime independentă de relațiile interumane, ci are în vedere în principal exact aceste relații și vizează situațiile negative din cadrul acestor relații, pentru constituirea unei comunități corecte și sănătoase a oamenilor. Revelația este „comuniune” în cadrul Euharistiei. Noua viziune asupra lui Dumnezeu în Vechiul Testament, arătarea persoanei divino-umane a Mântuitorului Iisus Hristos și lucrarea Duhului Sfânt în Biserică nu constituie simple formule pedagogice, modele și paradigme numai pentru învățarea generațiilor ulterioare, ci popasuri pentru noi creații duhovnicești, noi surse de putere pentru viața spirituală a întregii lumi. Revelație-istorie-mântuire sunt noțiuni indestructibile legate. Mântuirea omenirii în istorie constituie în profunzimea ei un proces și o lucrare tainice. În această lucrare tainică este evidentă însemnătatea tradiției, care nu este numai informativă, cum am spus, cu caracter moral sau lumesc de orice altă natură, o raportare la trecut, ci continuarea vie a trecutului în prezent în cadrul dumnezeieștii Taine a Euharistiei. În taina acestei continuări, credinciosul are posibilitatea să trăiască evenimentul inițial al revelației, din moment ce granițele dintre trecut și prezent sunt în fond desființate. Tradiția sau transmiterea adevărului care a fost revelat înseamnă pentru om posibilitatea participării lui și împărtășirii de perspectiva acelei realități care îl face pe cineva mădular al noii omeniri, a „zidirii celei noi”. „Căci nu în cuvânt ci în putere este Împărăția lui Dumnezeu” (1 Cor. 4, 20). Pentru omul care este nevoit să ridice sarcinile neputințelor și slăbiciunilor de tot felul, nu numai adevărul în sine este dar al lui Dumnezeu. Darul se întregeste în păstrarea adevărului în interiorul tradiției, în special a celei euharistice, în viața lui, după cum dar este și harul Sfântului Duh și „însușirea” prin

credință de fiecare credincios în parte a adevărului despre cele ce se întâmplă în viață.

În al doilea rând, trebuie avut în vedere foarte serios caracterul dinamic al adevărului revelat și al tradiției. Acest caracter dinamic se exprimă în teologie prin termenii istoriei iconomiei dumnezeiești, sau, așa cum se spune în limbaj internațional, al *Heilsgeschichte*. Adică, revelația iubirii Dumnezeuului Mântuitor față de lume are un anume parcurs în istorie. Oricum ar dori cineva să perceapă revelația lui Dumnezeu în Vechiul Testament, în orice sens ar interpreta scopul urmărit în vechea iconomie a lui Dumnezeu, aceasta a fost cu adevărat „pedagog către Hristos” (Gal. 3,24). Într-o manieră asemănătoare au gândit mulți dintre scriitorii și Părinții bisericești despre lumea idolatră păgână. Apoi, Biserica primară, deși era întemeiată pe Hristos și pe darurile Sfântului Duh, nu a avut conștiința plinătății (întregirii) istorice. Biserica primară trăia evenimentul biruinței hotărâtoare a lui Dumnezeu în Hristos împotriva puterilor potrivnice ale idolatriei ca „pârgă” și ca „Arvună a biruinței, fără să trăiască încă deplinătatea, cerul nou și pământul nou, care ne așteaptă la sfârșit, după a Doua Venire a Mântuitorului Hristos. Sfântul Apostol Pavel vestește în Epistolele sale „tainele” (Rom. 11, 25; 1 Cor. 15, 51), adică erminiile lui despre sfârșitul (*eshata*) omului și al omenirii, iar Sfântul Evanghelist Ioan (16, 8-15) vorbește despre Mângâietorul ca îndrumător nu numai al Apostolilor, ci și al Bisericii „spre tot adevărul”. Dacă toate acestea prezintă mântuirea ca înaintare sau proces sau *maturizare duhovnicească* în istorie, atunci poate fi percepută adevărata însemnătate a tradiției în această înaintare. Acest element dinamic al realizării adevărului sau mântuirii ste trăit de omul credincios în mod special în comuniunea euharistică. Este de prisos să mai spunem că fără o severă autocritică, Biserica nu poate fi sigură de autenticitatea tradiției sale.

În al treilea rând, principiul ermeneutic privitor la sensul acestui parcurs istoric se întemeiază pe taina prezenței vii a lui Dumnezeu ca început iubitor care conduce lumea la desăvârșire.

Astfel, taina adevărului despre Iisus Hristos este deja menționată în Vechiul Testament. De aceea, de altfel, a fost foarte puternică erminia hristologică a Vechiului Testament de către autorii Noului Testament. Aceeași taină, fragmentar și cu mai puțină limpezime, este arătată și în lumea păgână. Hristos i-a asupra Sa întregul trecut spiritual al umanității și-l reinterpretează, adică îl așază în lumina criteriilor adevărului care a fost revelat de El Însuși. Prezentul lui Hristos, care își asumă și în același timp filtrează trecutul, se dezvoltă în viitor prin Mângâietorul, într-o varietate de forme și în diferite dimensiuni. Această varietate a roadelor Duhului se distinge în diferitele perspective ale tainei creștine pe care ni le oferă diferiții autori ai Noului Testament, în formulele dogmatice și liturgice, în formele predicii, ale organizării comunității eclesiale și ale vieții de iubire. Taina adevărului lui Iisus Hristos are, așadar, o istorie care se raportează întotdeauna la o anume comunitate umană, aflată într-un parcurs dinamic spre împlinire, în mijlocul unei mari diversități de întâmplări. Continuitatea în ceea ce privește identitatea acestei comunități este exprimată prin termenul „tradiție”. Oricare ar fi însemnătatea însușirii harului credinței de fiecare om în parte, principiul ermineutic al înțelegerii acesteia este eclesial, adică comunitar, euharistic, și nu individual, chiar dacă se află continuu sub judecata dreaptă a lui Dumnezeu.

Dacă ar dori cineva să descrie în câteva cuvinte ceea ce caracterizează această „tradiție” ca funcție a reinterpretării corecte, de către Biserică, a evenimentului revelațional inițial care se află în Scripturi, pentru situația concretă de fiecare dată a credinciosului sau a credincioșilor în istoria Bisericii, ar putea să repete cele scrise de Sfântul Irineu, combătând în veacul al II-lea gnosticismul: „Tot așa și cel care deține în sine canonul neclintit al credinței, pe care l-a primit prin botez; el cunoaște numele din Scripturi, la fel și cuvintele și parabolele, dar această teorie hulitoare nu o cunoaște...Această predică și această credință, așa cum am spus mai înainte, Biserica, cea răspândită în lumea întreagă, cu grijă păzește, ca într-o singură

casă locuind, și la fel crede în acestea, ca având un singur suflet și aceeași inimă și, într-un glas acestea predică și învață și transmite mai departe (*παράδιδωσιν* – de aici *παράδοσις*, adică tradiție), ca având o singură gură. Și chiar dacă limbile din lume sunt neasemănătoare, puterea tradiției este una și aceeași.” (*Ἐλεγχος*, A, I).

Dacă avem în vedere situația istorică concretă în ansamblul ei în care scria Irineu putem spune că este considerată tradiție posibilitatea Bisericii universale de a interpreta ca atare (ca Biserică) evenimentul revelațional sau adevărul revelat consemnate de textele sfinte într-o manieră unitară. Adevărul este cuprins, păstrat și predicat sau transmis mai departe. Unitatea Bisericii în toate aceste lucrări este posibilă datorită puterii tradiției universale. Principiul ermineutic al Bisericii nu se află într-un text biblic sau altul, ci în situația pe care a creat-o, a păstrat-o, a consemnat-o și a recunoscut-o, adică în continuitatea comunității euharistice universale.

Recapitulând toate acestea, am putea să spunem următoarele:

a. În teologie adevărul are drept scop împlinirea sau desăvârșirea omului și a comunității umane.

b. Deși adevărul este căutat de om, în fond adevărul este cel care îl întâlnește pe om, nu atât la nivelul minții, cât în profunzimea caracterului complex al experienței istorice, în care omul și comunitatea umană, trăind comuniunea Euharistiei, sunt conduși prin această întâlnire la revelația dimensiunii lor „supraistorice”.

c. Adevărul, ca întâlnire a noastră de către sens și ca drum către acest sens, este „tradiție”, adică trăire, în împrejurări concrete, a tainei iubirii creatoare a lui Dumnezeu, care duce la desăvârșire prin intermediul experienței poporului lui Dumnezeu, în timp ce acesta înaintea spre desăvârșirea lui istorică. Fiind o astfel de întâlnire din partea lui Dumnezeu și înaintare către Acesta, adevărul are nevoie de erminie (explicare, interpretare). Pentru Dumnezeu, nu este de nici un fel îngăduită confuzia între tradiția soteriologică a Bisericii și ceea ce înțe-

legem în general prin tradițiile bisericești. Această distincție trebuie să fi absolut clară în mintea cititorului.

3. Problema erminiei astăzi și principiul ermineutic bisericesc

a. În acest subcapitol vom analiza mai pe larg subiectul erminiei sau interpretării revelației dumnezeiești sau a evenimentului revelațional în tradiție. Așa cum am văzut, secolele al XVIII-lea și al XIX-lea, după aplicarea metodei istorico-critice în studierea Sfintei Scripturi, s-a încercat în diferite moduri și cu diferite metode, să se facă legătura exegetică între evenimentul revelațional și istorie. Se credea că în felul acesta și adevărul revelat este restabilit, și textele biblice sunt eliberate de legăturile vechi, așa încât să li se poată aplica o erminie contemporană, în acord fie cu principiile Iluminismului, fie cu tendințele filosofice ale lui Hegel, Kant etc. Metoda istorico-critică, deși ca metodă de cercetare a adevărului constituie un dar istoric al lui Dumnezeu către oameni, s-a dovedit, cel puțin în stadiul inițial de aplicare a acesteia, un bun catalizator al tainei în creștinism. Elementul catalizator nu se afla în căutarea unor noi erminii ale creștinismului. Acest lucru nu este rău în sine, ci dimpotrivă este de dorit. Rău era că noile erminii nu erau nimic altceva decât concepții europene noi cu veșmânt creștin. Un exemplu clasic de aplicare a acestei metode este câmpul cercetării vieții lui Iisus. Albert Schweitzer, în lucrarea sa la care ne-am referit în repetate rânduri, *Istoria cercetării vieții lui Iisus*, (1901), prezintă o gamă întregă de interpretări ale personalității și lucrării lui Iisus începând cu Iluminismul și după aceea, încât nu mai rămâne nici un fel de îndoială în ceea ce privește subiectivismul care a dominat aplicarea metodei istorico-critice. Rezultatul unei astfel de aplicări a metodei a fost „pierderea” particularității istorice atât în ceea ce privește persoana lui Iisus Hristos cât și a creștinismului. Hristos, în loc să devină judecător al nostru și să ne cheme la pocăință, a ajuns să fie El cel judecat, să devină, în cele din urmă, „după chipul și asemănarea noastră”,

astfel încât să poată, în fine, să mai dețină un loc între noi.³⁴⁵ Nu este deloc paradoxal faptul că cercetarea istorico-critică a Evangheliilor, în aceste condiții, a ajuns așa cum am văzut, la un relativism sufocant și, prin urmare, la concluzia că referitor la Iisus cel istoric nu putem spune nimic cu exactitate sau numai puține lucruri. De asemenea, concepțiile ermineutice contemporane care privesc relația dintre predică și evenimentul revelațional inițial sunt caracterizate de o mare varietate de combinații între metoda istorico-critică mai nouă cu metodele istoriei formelor sau istoriei redactării, pe de o parte, și cu curentul filosofic contemporan al Existențialismului, pe de altă parte. Cel mai caracteristic element al acestei tendințe este faptul că diferiți reprezentanți ai acesteia înțeleg în mod diferit un anume fel de tensiune dintre predică și evenimentul revelațional inițial, pe de o parte, și măsura păstrării în predică, prin intermediul unei noțiuni sau alteia, a sensului central al evenimentului inițial, de altă parte. Dar aceste probleme le-am tratat analitic în capitolele anterioare.

Sintagma *Erminie duhovnicească* nu trebuie să ducă gândirea noastră pe drumuri greșite. Erminia patristică și în general cea bisericească a textelor sfinte este caracterizată adeseori drept *duhovnicească*, înțelegându-se de unii prin aceasta că ar ignora conținutul istoric și limbajul textului și ar da importanță numai slujirii scopurilor bisericești, pastorale și de zidire a credincioșilor, fie dogmatice fie morale. În aceste condiții, termenul *duhovnicesc* (*πνευματική έρμηνεία*) este folosit, poate fără să se conștientizeze acest lucru, într-un sens care-i reduce valoarea adevărată. Și aceasta pentru simplul motiv că problematica istorică a timpurilor moderne era necunoscută în

³⁴⁵ Este cea mai clară și pertinentă respingere a principiilor ermineutice protestante din partea unei ermineuticii ortodoxe. Și când te gândești că profesorul Agouridis este deseori etichetat de confrăți ca având tendințe protestante! Este adevărat că perspectiva prof. Agouridis este una de fond și nu una care să apere forme exterioare, cuvinte sau litere. Se dovedește, odată în plus, că ceea ce unii dintre noi strâng cu multă putere în brațe ca fiind ortodox sau ca reprezentând tradiția ortodoxă, nu numai că nu reprezintă în esență duhul ortodox, ci exprimă perspective evident eterodoxe.

epoca Sfinților Părinți, precum și în Evul Mediu. Altele erau problemele pe care le ridicau epocile lor, iar erminia lor încerca să răspundă acelor probleme. Acest aspect trebuie să-l avem foarte clar în minte atunci când vorbim despre erminia biblică în epoca patristică, numindu-o *duhovnicească*. Pentru aceia nu exista nici o tensiune între evenimentul revelațional și predica inițială. Evangheliile, după Părinții Bisericii, relatează evenimente care sunt interpretate duhovnicește de înșiși autorii cărților Noului Testament, fără să fie afectat în vreun fel caracterul istoric al acestora. Părinții Bisericii ca exegeți, au simțământul, în consecință, că ei continuă într-un anume fel în Biserică, pentru poporul lui Dumnezeu, erminia duhovnicească care a fost consfințită de înșiși autorii sfinți ai Noului Testament. Exegetul nu găsește în text numai limbajul omenesc. El arată interes deosebit textului pentru că acolo găsește în fond cuvântul revelației dumnezeiești. Acest cuvânt nu este de la sine înțeles, din moment ce este nevoie de pregătire pentru a-l distinge și înțelege: *Cel care are urechi de auzit să audă*. Nici nu a ajuns la noi singur. Exegetul trebuie să se afle într-o anume coordonare, în comuniune, cu autorul, pentru a auzi cuvântul, a-l înțelege și a-l transmite și altora. Aici se vede clar rolul comunității euharistice și al Duhului. Aceasta constituie esența erminiei teologice a textului sfânt. În timp ce ermineutica mai nouă încearcă să ajungă, printr-o singură mișcare unilaterală, la Iisus cel istoric, și să facă din istorie (*bruta facta*) un criteriu ermineutic, Părinții Bisericii se mulțumesc să simtă că sunt în contact cu ceea ce urmăreau de fapt autorii sfinți înșiși prin textele lor – un efort duhovnicesc nescutit de unilateralitate.

Am vorbit deja de metoda contemporană de cercetare a textelor biblice, pe care am numit-o *Istoria redactării finale* (Redaktionsgeschichte). Această metodă de analiză a Sfințelor Evanghelii nu se ocupă, așa cum făcea metoda *Istoriei formelor*, cu formele orale sau scrise inițiale ale tradiției, care au legătură cu anumite situații din viața Bisericii, ci este interesată de înțelesul pe care îl dă autorul sfânt acestor tradiții, în contextul cărții sale, într-un sens mult mai larg. O astfel de metodă, dusă

mai departe, o nouă Redaktionsgeschichte trebuie să țină seama de procesul de formare al Canonului biblic bisericesc, adică adunarea tuturor textelor Noului Testament într-un singur tom, ca o Carte sfântă, normativă pentru credința și viața Bisericii. În felul acesta, unul ne ajută să-l înțelegem pe celălalt. Unitatea cărților în funcție de *Intenția finală* a autorilor este lucrul cel mai important.

b. Dezvoltarea *Intenției finale* a autorilor sfinți

Criteriul selecției, adică principiul ermineutic, nu se afla numai în interiorul textelor, ci și în situația pe care a creat, păstrat, consemnat și recunoscut aceste texte, adică în *tradiție*. „Criteriile exegetului vin din afară. Ele nu puteau fi definite de știința istorică sau critică, și au fost stabilite de tradiția Bisericii.” (R. McKenzie, *Cum vede exegetul lucrarea sa*, trad. în lb. greacă de M. Roussou, în *Problemele Teologiei*, mai-august, 1972, p.7). Ar putea cineva să spună că Părinții, deși firesc sunt străini de metodele noi de analiză a textelor – Istoria formelor, Istoria redactării finale – își sprijină efortul lor exegetic pe ideea fundamentală a Redaktionsgeschichte. Pentru înțelegerea acestui lucru vom cita câteva exemple. Erminia duhovnicească a Vechiului Testament de către Noul Testament a putut foarte ușor să-i conducă pe Părinți la distincția între o erminie mai mult sau mai puțin istorică – care era exprimată de altfel de sinagoga iudaică și le era cunoscută – și una duhovnicească, care corespundea intenției mai profunde și mai adevărate a autorilor sfinți, care era îndreptată spre Iisus Hristos și spre desăvârșirea istorică. Astfel, de exemplu, Sfântul Evanghelist Matei în primele două capitole ale Evangheliei sale istorisește împrejurări din perioada copilăriei lui Iisus și le asociază totdeauna profesiilor Vechiului Testament. Nașterea din Fecioară, Nașterea la Betleem, întoarcerea din Egipt, plângerea pentru uciderea pruncilor și chiar așezarea lui Iisus în Nazaret, toate sunt prezise de Vechiul Testament. Acest mod de asociere a celor două Testamente arată, în semnificația mai îndepărtată a sa, că intenția mai profundă a religiei Vechiului Testament era Iisus Hristos și noul popor al lui Dumnezeu. Acest fenomen

este numit de exegeții romano-catolici contemporani sensul plenar al textului (*Sens plénier du texte*). Nu contextul istoric special sau litera textului au însemnătatea primordială, ci intenția finală. Și Părinții, atunci când explică textele Evangheliilor, nu sunt interesați atât de dimensiunea istorică și de litera acestora, ci mai ales de „intenția” scriitorului sfânt, întrucât aceasta privește *situația concretă* a lor. Litera ca atare, ca și istoria în sine nu au importanță prioritară pentru ei. Ceea ce numesc în unele cazuri Părinții „literă” este în realitate „litera cu duhul”, adică amintirea evenimentului revelațional, care a fost odinioară realizat, împreună cu erminia lui duhovnicească. Sunt în fond interesați de cel de-al doilea element, adică de erminia duhovnicească. Autoritatea textului nu constituie pentru aceștia garanție suficientă pentru ei, ci Dumnezeu Însuși, care se descoperă în propria mărturie a credinței. Criticul simplu al textului sfânt nu poate auzi vocea autentică a textului deoarece, oricât ar fi de capabil și priceput în analiza textului, nu poate să judece vocea autentică a Bibliei, din moment ce aceasta îl judecă pe el. Esența tradiției constă, după Părinți, în a se afla în unitate cu *intenția* epocii apostolice, al cărui duh îl exprimă și îl reflectă textele Noului Testament.

Un alt exemplu: Atunci când Părinții explică Predica de pe Munte de la Matei, nu se ocupă cu elementele analitice ale pericopei, nici nu se problematizează în direcția acestora. Erau aproape străini de acestea, așa cum era și epoca lor. Am putea spune că ei continuă la un alt nivel lucrarea sintetică și duhovnicească a evangheliștilor. Tema surselor, care a fost contextul inițial al temelor particulare, care este contextul acestora la Matei sau la Luca, în ansamblul Predicii de pe Munte ca gen filologic, toate aceste întrebări cărora noi le dăm atâta importanță astăzi, nu-i interesau. Toată atenția lor se concentrează asupra „scopului” sau a „intenției” (*intention* este cuvântul pe care-l folosește T. W. Guzie în minunata lui lucrare *Patristic Hermeneutics and Tradition*, publicată în periodicul *Theological Studies*, Decembrie 1971, tom.32, p.647-658) evanghelistului care a redactat textul și au ca ghid în interpretarea pericopei respective

această intenție. În același fel, atunci când interpretează o pericopă din Evanghelia după Ioan, Nunta din Cana de exemplu, nu discută întrebările pe care le ridică cercetarea analitică contemporană privitor la acest text, ci intenția duhovnicească a autorului sfânt. Sunt interesați, mai mult, nu numai de intenția explicită, ci și din cea tainică, adică intenția pe care evanghelistul lasă să se subînțeleagă. Cercetarea modernă, în toate stadiile sale până astăzi, a arătat, nu cu totul nejustificată, foarte mare rezervă față de ceea ce, de-a lungul timpului, de către exegeții mai vechi era caracterizat drept elementul duhovnicesc care se întrevede în textele sfinte. Astăzi, însă, - trebuie să subliniem - comentariile la Evangheliile se îmbogățesc tot mai mult cu material duhovnicesc și simbolic. Părinții exegeți aveau o deosebită sensibilitate nu numai pentru intenția evidentă, ci mai ales față de cea implicită a autorilor sfinți. Astfel, pericopa cu transformarea apei în vin a fost asociată cu teme dogmatice și euharistice. *Redaktionsgeschichte* este responsabilă pentru faptul că aceste erminii ale celor vechi sunt din nou întâlnite în comentariile recente. Trebuie, însă, să spunem că atunci când sunt avute în vedere probleme și întrebări care privesc fundamentarea sau contextul istoric al dogmei textelor sfinte, întrebări asemănătoare cu cele pe care le pune noua cercetare istorică și filologică, exegetul numai cu metode noi, moderne poate să afle răspunsul corect. Nici erminia duhovnicească și nici scopul final al autorilor sfinți nu pot prin natura lor să ofere o bază pentru un astfel de răspuns.

c. Confrom Părinților Bisericii, autorii sfinții se completează reciproc.

De multe ori, Părinții Bisericii obișnuiesc să interpreteze un autor nou-testamentar cu ajutorul altuia. Evanghelia după Matei, de exemplu, este interpretată de multe ori, cu trimitere la gândirea teologică a Sfântului Pavel, și invers. Evangheliile sinoptice sunt interpretate cu trimitere la Evanghelia după Ioan sau și invers. Textul care-l au în fața lor nu se referă numai la un cuvânt al Mântuitorului sau la relatarea izolată a unui eveniment din viața Acestuia, ci, fiecare cuvânt sau fiecare relatare

constituie pentru aceștia erminia persoanei și lucrării lui Iisus, erminia adevărului în ansamblul lui. Fiecare fragment poate cuprinde întreaga Evanghelie. Nu este, prin urmare, suficientă analiza unui text în sine, fără a se avea în vedere orientarea teologică a textului respectiv, cu scopul final de a înțelege pe Iisus Însuși. În acest sens, Părinții Bisericii nu sunt întru totul originali, ci exprimă principiul ermeneutic al Bisericii creștine, care funcționa în epoca lor, care principiu adunase toate textele biblice nou-testamentare într-un singur volum și formase Canonul Noului Testament. Varietatea erminiilor tainei creștine, mai concret spus, ale persoanei lui Iisus, nu a împiedicat Biserica să găsească canonul comun în intenția tuturor acestor erminii.

Nu trebuie să susțină cineva că - dacă avem în vedere diferența de abordare întâlnită în texte atunci și astăzi - Biserica primelor veacuri nu avea conștiința profundă a diferenței dintre aceasta și autorii cărților Noului Testament. Și să fi vrut, nu putea să ignore aceste diferențe. Mulțimea de erezii care apar în perioada aceasta de început a Bisericii se revendică fiecare de la un autor sau altul din Noul Testament, susținând că părerile lor sunt exprimate într-o carte sau alta din canon. Unirea tuturor părerilor sau erminiilor nou-testamentare într-o sinteză nu a fost un lucru întâmplător, adică exterior, ci rodul unui principiu ermeneutic cu o foarte largă cuprindere, în care Biserica a putut să se vadă pe sine exprimându-se. Istoria Canonului este o istorie care cuprinde multe peripecii. Există riscul ca această istorie să fie văzută numai din exterior. În acest caz, însă, se pierde *leitmotiv*-ul esențial. Atunci când este privită din interior, din perspectiva autorității bisericesti, istoria canonului dobândește o însemnătate uriașă, ca element care exprimă principiul ermeneutic al Bisericii. Pentru Sfinții Părinți, așa cum subliniază părintele Leon Dufour, „erminia teologică devine în fond teologie biblică. Ea îngăduie plasarea tradițiilor particulare într-o sinteză generală” (în articolul *Care este contribuția interpretului*, publicat în *Probleme teologice*, trad. în lb. greacă de P. Foskolos, Nr. 8, 1971, p.47). Pentru Sfinții Părinți realitatea nu este nici

numai lumea aceasta nici numai cea de dincolo de lume, nu este nici istoria, nici negarea istoriei. Pentru aceștia realitatea însemna apărarea omenirii transfigurate în Hristos și a lumii transfigurate, a „zidirii celei noi”, a noii comunități umane, a noii societăți, apărarea tuturor acestor împotriva altor teologi contemporani cu ei care căutau exact aceleași lucruri într-o altă direcție, considerată de cei dintâi că duce într-un sens invers, adică la rău. Principiul lor ermeneutic, în ciuda folosirii formulelor platonice și aristotelice, nu este nici platonice nici aristotelian, ci soteriologic și comunitar, euharistic sau bisericesc. Cu alte cuvinte, este evenimentul mântuirii, care se realizează și se păstrează în epoca lor în comunitatea euharistică autentică. Pentru ei există o continuitate duhovnicească între comunitatea Vechiului Testament, evenimentul care a fost descoperit în Iisus Hristos și epoca lor, în spațiul și timpul Bisericii. Continuitatea aceasta a tainei lui Hristos sau a mântuirii este exprimată în două feluri: cu o linie orizontală, care arată continuitatea tainei între aceste trei stadii și o linie verticală, care arată evenimentul mântuirii, nu în continuitatea lui istorică, ci în dimensiunea plinătății lui. Părinții nu simțeau în nici un caz nevoia unei întoarceri în trecutul istoric pentru a se întâlni acolo cu evenimentul revelațional, care este pentru ei prezent în mod obiectiv în taina Bisericii. *Erminia duhovnicească* a evenimentului revelațional nu este decât continuarea erminiei duhovnicești datorată primilor martori a evenimentului inițial de către textele Noului Testament la un alt și nou nivel bisericesc. Linia urcătoare interpretează pe Hristos, care transfigurează istoria, având totdeauna tendința de a descoperi în întreg Vechiul Testament tipuri sau simboluri ale lui Hristos și ale Bisericii Sale. Acest lucru nu numai că a fost îngăduit, ci a fost chiar impus de epoca lor erminiei. Dimensiunea orizontală, care analizează continuitatea istorică între vechiul și noul Israel, nu semnaleză decât asemănări de suprafață între forme și evenimente. Școala Antiohiană, cu critica istorică pe care a aplicat-o dimensiunii orizontale, având ca obiectiv fără îndoială păstrarea continuității tradiției, a fost considerată ca periculoasă pentru viitor, de

aceea, din punct de vedere istoric, a și fost combătută cu exces de zel de către alegorizanta și uneori alegorica tendință a Școlii din Alexandria. Sfântul Ioan Hrisostomul și Teodoret de Cir, ca cei mai moderați, au fost singurii dintre antiohieni care în cele din urmă au fost îndreptățiți. Școala alexandrină, care se sprijinea pe trihotomia platonice, așa cum am văzut, începând cu Origen, s-a împărțit în interpretarea trupească sau istorică, interpretarea sufletească și interpretarea pur duhovnicească. Tendința ei principală a fost aceea de a descoperi sensul ascuns al Scripturii. Școala antiohiană, care s-a sprijinit pe exegeza rabinică și pe teleologia aristotelică, a căutat sensul adânc nu în afara literii, ci înăuntrul ei. A căutat sensul duhovnicesc în literă și în istorie. Acest lucru a fost însă considerat ca periculos.

După cele de mai sus, nu putem să nu observăm că, în polemica sa la adresa iudaismului și a ereziilor, erminia patristică bisericească a accentuat punctele comune care există între Vechiul și Noul Testament sau între diferiții autori ai Noului Testament și au dat mai puțină atenție diferențelor de nuanță care există între aceștia. Acest lucru nu ne împiedică pe noi astăzi să vedem în textele biblice atât unitatea existentă, cât și varietatea și nuanțele deosebitoare, ceea ce înseamnă îmbogățire duhovnicească și nu sărăcire. De altfel, considerarea varietății de forme nu înseamnă de fel pierderea unității. Pluralismul evident se potrivește perfect exigențelor spirituale ale pleromei eclesiale contemporane.

d. Mai multă sinteză și mai puțină analiză.

Critica analitică contemporană își începe lucrarea de la *text*. Textul exprimă taina creștină într-un mod caracteristic. Pentru ermeneutica patristică lucrarea începe de la *taina* care este exprimată în text. Astfel, în timp ce atenția criticii analitice contemporane, uneori, poate să se oprească la text, adică la datele filologice și istorice, atenția Sfinților Părinți se extinde deseori asupra tainei însăși, în timp ce importanța datelor filologice și istorice este ignorată, uneori fiind ignorate chiar trăsături caracteristice speciale de dragul tainei. Continuarea vie a trecutului în comunitatea euharistică prezervă și ermeneutica pentru

ca aceasta să nu se îndepărteze de nucleul adevărului. Uneori exegeza Părinților privitoare la literă nu este tocmai exactă. În ciuda acestui fapt, această inexactă exegeză la nivelul literii, nu greșește însă în ceea ce privește conținutul tainei exprimat de text în ansamblul lui. Așa cum am spus de multe ori, acest lucru nu înseamnă deloc respingerea literii și a istoriei lumii. Este vorba de tendințe majore cerute de epoca lor, care reclamau accentuarea deosebită a tainei. Avem într-adevăr o accentuare deosebită a unui element, dar nu și respingerea celui alt. Renunțarea la istorie și la lume ar fi transformat taina creștină în mister elenistic, și ar fi lipsit-o de caracterul istoric, bisericesc și biblic. Exact în acest punct subzistă pentru creștinism însemnătatea literii și a istoriei, pentru cercetarea și lămurirea cărora investeste atâta zel cercetarea ermeneutică de astăzi.

e. *Concluzii*. Din cele spuse mai sus, cititorul trebuie să înțeleagă, că pentru noi astăzi nu se pune problema să preferăm ceva în detrimentul la altceva. Părinții Bisericii, ca exegeți deosebiți, ne pot învăța multe astăzi prin accentuarea tainei care se ascunde în istorie, care ca prezentă vie ne întâlnește și pe noi în prezent, în împrejurările concrete de viață și nu numai prin întoarcerea în trecut. Firește, nu este aici locul să ne oprim asupra unor exagerări ale exegezei tainei creștine în epoca patristică, desigur sub presiunea timpului respectiv. Sunt tuturor cunoscute exagerările erminiei alegorice sau mistice aplicate textelor biblice, unde se pierde echilibrul dintre plinătatea verticală și linia orizontală a istoriei și a literii. Sunt cunoscute și circumstanțele istorice cărora a răspuns această ermeneutică. Preferința pentru erminia patristică în dauna unor aspecte unilaterale ale ermeneuticii contemporane, care apare în paginile de mai sus, nu are sensul unei repetiții și al unei imitații a exegezelor patristice, ci sensul contribuției duhului ermeneutic patristic în general, ca a unui factor ce nu are nici o legătură cu tendințele exagerate și greșite ale unei metode filologico-istorice neroditoare de astăzi. Nu poate, desigur, nimeni să ignore nevoia acută pe care o resimte știința contemporană cu referire

la cercetarea filologică și istorică precum și însemnătatea acesteia pentru Biserică. Trebuie să amintim aici faptul că și exegeții bisericești patristici au folosit metodele care erau în uz în mediul păgân și cel iudaic al epocii lor. Ceea ce au făcut ei a fost un răspuns la exigențele concrete ale epocii lor și nu era împotriva modului de gândire propriu timpurilor lor.

Ermineutica contemporană este caracterizată de analiză și de izolarea elementelor componente ale unui text. Până la un punct acest lucru este o cerință inevitabilă a cercetării înseși. În această metodă este însă mai mult decât evident riscul de a pierde perspectiva unei sinteze care există cu adevărat în textele biblice. Principiul ermineutic al Sfinților Părinți era unul sintetic, din moment ce aceștia urmăreau întotdeauna să descopere fondul comun, taina comună și sensul unitar. Problema ermineutică a teologiei rămâne și astăzi aceea de a găsi echilibrul corect între analiză și sinteză, având drept principiu creația „cea nouă”, transfigurarea istoriei și înaintarea spre desăvârșirea istorică a omenirii după chipul lui Hristos.

Ajutorul oferit de Sfinții Părinți ermineuticii contemporane privitor la punctele esențiale de mai sus nu presupune imitare sau copiere. Nu! Înseamnă o inițiere substanțială în duhul care i-a condus pe Sfinții Părinți, deoarece acest duh ne va ajuta pe noi, exegeții, să ne împlinim cum se cuvine misiunea.

În luna septembrie a anului 1998, la Mănăstirea Neamț din România, s-a desfășurat un congres internațional, cu tema: „Importanța Sfinților Părinți pentru erminia Sfințelor Scripturi”. Cea mai mare parte a referatelor prezentate la congres au fost publicate în *Buletinul de Studii Biblice*, iulie-decembrie, 1998, tom.27, care apare la Atena. Rugăm pe cititori să citească acest număr al *Buletinului*, ale cărui materiale se leagă direct cu temele pe care le-am tratat în capitolul de față.

Cuprins

Prefață	5
Introducere	9
<i>Duhul Adevărului</i>	
Evangelhia după Ioan, cap. 14-16	37
<i>Duhul lui Dumnezeu și omul duhovnicesc</i>	
Sfântul Apostol Pavel, Epistola 1 Corinteni 1, 17 - 2, 16	80
<i>Sfânta Scriptură, cea de a doua cale</i>	
Sfântul Ioan Gură de Aur, Omilii la Matei	124
<i>Iubirea, cale a erminiei</i>	
Sfântul Maxim Mărturisitorul, Răspunsuri către Talasie	152
<i>Experiența, cale a cunoașterii</i>	
Sfântul Grigorie Palama, Tomul aghioritic	201
<i>Despre simțirea înțelegătoare</i>	
Calist Patriarhul, Capete despre rugăciune	224
Părinți contemporani	252
Isihast anonim, <i>Vedere duhovnicească</i>	253
Cuviosul Siluan Athonitul	
<i>Despre cunoașterea lui Dumnezeu</i>	259

Iar când va veni Acela, Duhul Adevărului, vă va călăuzi la tot adevărul. **(Ioan 16, 13)**

Omul firesc nu primește cele ale Duhului lui Dumnezeu, căci pentru el sunt nebunie și nu poate să le înțeleagă, fiindcă ele se judecă duhovnicește. **(1 Corinteni 2, 14)**

Ar fi trebuit să nu avem nevoie de ajutorul Sfințelor Scripturi, ci să avem o viață atât de curată încât harul Duhului să fi ținut locul Scripturilor în sufletele noastre. Și după cum Sfintele Scripturi sunt scrise cu cerneală, tot așa ar fi trebuit ca inimile noastre să fi fost scrise cu Duhul Sfânt. **(Sfântul Ioan Gură de Aur)**

A vorbi cu precizie despre acestea este cu puțință numai acelora, care, pentru multa curățenie a minții lor, au primit de la Dumnezeu tot harul pe care-l pot primi oamenii. Căci pătrunzând cu ajutorul acestui har în noianul vederilor tainice, aceștia văd numai rațiunile celor scrise, dezbrăcate de veșmântul figurilor. **(Sfântul Maxim Mărturisitorul)**

Pentru lămurirea celor care din lipsă de cercare a lor și de neascultare de sfinți nesocotesc lucrurile tainice ale Duhului, care sunt lucrate în cei ce viețuiesc după Duh, într-un chip mai presus de cuvânt și sunt arătate prin fapte, nu dovedite prin cuvânt... **(Sfântul Grigorie Palama)**

Și prin împărtășirea mai presus de fire de Duhul, prin har, mintea se face în întregime văzătoare, în chip tainic, a unor mari bunătăți. **(Sfântul Calist Patriarhul)**

Lucrurile cerești se cunosc prin Duhul Sfânt, iar cele pământești prin minte. Cine vrea să cunoască pe Dumnezeu prin mintea lui, din știință, acela este în înșelare pentru că Dumnezeu este cunoscut numai prin Duhul Sfânt. **(Cuviosul Siluan Atonitul)**

Și când, în ascultare și în liniște, se vor curăți simțurile tale și se va odihni mintea ta și se va curăți inima ta, atunci vei primi har și luminarea cunoștinței. Vei deveni în întregime lumină, în întregime minte, în întregime străveziu. **(Gheron Iosif)**

Omul are în sufletul lui o rațiune și o libertate, dar ele nu pot funcționa în modul deplin decât în unire cu Dumnezeu, decât adăpându-se de apa vie a Duhului dumnezeiesc. **(Părintele Dumitru Stăniloae)**

ERMINIA DUHULUI

